

AKuFF Hírmondó

Arbeitskreis ungarndeutscher Familienforscher
Magyarországi Németek Családfakutató Egyesülete
German Family Tree Researchers' Society in Hungary

VIII. évfolyam, 26. szám

2012. október 20.

Tartalom

Az elnök előszava	2
Nyvelt Gyula : A Nyvelt és Kreutzer családfa kutatása	3
Wéber György: Családfakutató vagy település könyv készítése?	6
Steinhauser Klára: Tájház a főváros peremén	11
Dr. Görög János: Messziről jöttek -	
Történeti adalékok a zsámbéki németség bevándorlásához	14
Dr. Pencz Kornél: „Es sai mehr Ochse, die Wellasch haaße“ avagy Tévutak Ginal őseim kutatásában	22
Dr. Pencz Kornél:	
Kiegészítés Hajós családkönyvéhez - REGEIS	27
Tagsági hírek – Adatváltozások	29

Honlapunk/ Unsere Homepage:

www.akuff.org

Az elnök előszava

Ez az év AKuFF Hírmondó tekintetében szegény volt, ez itt még csak a második szám 2012-ben, de úgy gondoljuk, felesleges egy füzetet kiadni, amiben csak a szokásos egyesületi információk találhatóak, amik amúgy is minden alkalommal olvashatóak. Ezek a füzetek a tagjaink kutatási eredményeinek és a németiségükkel kapcsolatos élményeik megjelentetésére lett szánva. Ezek az érdekes olvasmányok, úgy vélem, egy füzet ezek nélkül még a tagoknak is, akik kapják, csaldás lenne – valamint fölös költség az egyesületnek!

Biztos sokan gondolják, mit is írhatnának, miről számolhatnának be. Kérem, engedjek meg, hogy megosszam ezirányú tapasztalataimat Önökkel. Gyakran írok, ebbe az újságba is, és mindig, ha szükséges, egyesületi találkozón tudok előadást is tartani egy kutatási témából. Azt hiszem, sokaknak van annyi, vagy még több kutatási eredménye, mint nekem, ám nekem is éppolyan kevés, vagy kevesebb időm van, mint nekik. Egy bizonyos témáról szóló cikket írni – mint ma a Ginalokról és a Regeisenről – bizony, nekem magamnak is jó és hasznos. Egy bizonyos nemzetségről rengeteg információm van – mint bizonyára Önöknek is, de ezek mindenfelé szétszórtan találhatóak. Egy ilyen kis mű azonban, ami egy cikket jelent, mindezeket szépen összefoglalja. Minden ugyanazon a helyen található. Korábbi cikkeimet gyakran előveszem, ha egy nemzetséggel kapcsolatosan foglalatokodom éppen, és ez sokkal jobb, mint elgondolkodni: aha, igen valami rémlik... de hol is van ez leírva?...

És még valami: soha nem lehet tudni, hogy az ember egy ilyen kis írásművel másoknak adatokat szolgáltat-e, avagy fordítva: a szerző kaphat ez alapján más kutatótól hasznos adatokat.

Bátorítom tehát Önöket, hogy írjanak, írjanak, és még egyszer írjanak, hogy ne csak a közösségnek, amihez tartoznak, hanem önmaguknak is segítsenek.

Dr. Kornel Pencz

**A következő találkozó várható helyszíne és időpontja:
Veszprém, 2013. április**

Nyvelt Gyula : A Nyvelt és Kreutzer családfa kutatása

Pontosan már nem emlékszem, de közel 10 éve vagyok az AKuFF tagja, ahol a **Nyvelt** (apai ág) és **Kreutzer** (anyai ág) nevek után igyekeztem kutatni.

Sajnálatos módon, az első információim alapján az egyesület akkor nem rendelkezett e nevekkel kapcsolatban érdemleges adatokkal, ezért egyrészt saját kutatással, másrészt genealógus, történész-levéltáros által nyújtott segítséggel sikerült meglehetősen részletes adatokat beszereznem.

Érdekes módon, a családfakutatáshoz „meg kell érní”. Negyven-egynéhány évnek kellett eltelni az életemből, hogy tevőlegesen is tegyek ennek érdekében, holott már gyermekként is foglalkoztatott a dolog.

Szüleim egyike sem beszélt németül, de nem úgy a nagyszülők. Egyik nagyszülőm (Nyvelt) igazgató-kántortanítóként a II. világháborúban lakóhelyén, német tolmácsként is közreműködött, míg a másik nagyapám (Kreutzer), az általam őrzött, – a XX. század elején kelt – levelezése még gyakran német nyelven folyt.

Kisgyermekként a német kultúrából leginkább a dalok fogtak meg, melyeket akkor csak itt-ott „világvevős” rádiókon lehetett hallgatni, de ennek a zenének a szeretete a mai napig megmaradt, amit a több mint 100 db-ra tehető ilyen jellegű zenei CD-m is kifejez.

A másik találkozásomat kisgyermekként a német nyelvvel a mindennapok adták. Nálunk otthon, a függöny „firhang” volt, az evőeszköz „esszcájg”, az éléskamra „spájz” és így tovább. Mindez annak ellenére, hogy, – amint már említettem, – szüleim nem beszéltek németül. Sajnos, az általános és középiskolában még én sem a németet tanulhattam, ezt később magántanulóként igyekeztem pótolni.

Amint már említettem, a Nyvelt család eredetét a családfakutató, a dédnagyapám halotti értesítője (1934. *Bélapátfalva*) alapján és levéltári kutatások felhasználásával, az észak-nyugat csehországi (szudétanémet) *Malé Svatonovice* helységbe vezette vissza és ottani levéltári kutatások segítségével egészen az 1654. évig nevesítette. A kutató ezt egy színvonalas kiadványban a rendelkezésünkre is bocsátotta, melyet az 50. születésnapomra kaptam a fiamtól.

A másik ág, a Kreutzer, erdélyi szász eredetű és mindössze azt tudtam, hogy a nagyapám, Beszterce-Naszód megyei *Kisdemeteren*, (*Waltersdorf*), (Dumitrita) született.

Ezzel kapcsolatban van egy közel húsz éves kedves történetem. Akkoriban, még internet hiányában, az országos telefonkönyvből igyekeztem kiválogatni a magyarországi Kreutzer vezetéknevű hölgyeket-urakat, hogy érdeklődjem a név, illetve a család eredete felől. Jó párat sikerült is felhívnom, de erdélyi eredet egyikben sem merült fel. Ennek ellenére – talán egy idősebb pécsi, vagy Pécs környéki úr – óriási lelkesedéssel fogadta érdeklődésemet és azonnal a lelkemre kötötte, hogy ha arra járok, feltétlenül keressem meg és akár ott is alhatok nála. Erre azóta sem került sor, de jó tudni, hogy van ilyen lehetőségem.

Visszatérve a Kreutzer névre, illetve kutatásra, öt évvel ezelőtt egy Kreutzer vezetéknevű unokaöcsémrel ellátogattunk az említett erdélyi helységbe, hogy megtudjunk ezt-azt az 1890. évben ott született, de már az I. világháború idején a mai Magyarországon élő nagy-, illetve dédapáról. Vittem magammal egykori fényképeket, sőt még egy, a Román Királyság idejében kiállított útlevelet is, mely a dédnagyanyámé volt, bízva a küldetés sikerében. Egyetlen idős embert találtunk a faluban, aki tökéletesen beszélt németül és nagyon segítőkész is volt. Érdeklődéssel nézte a fényképeket és a dokumentumokat ő is és a családja is, és amikor a nevet említettem neki, (Kreutzer Márton), felcsillant a szeme és azonnal kézen fogott, hogy megmutassa melyik házban lakott a Kreutzer család. Ennek ellenére ez a látogatás mégsem volt átütő erejű, mert utóbb kiderült, hogy élt a faluban több ilyen vezetéknevű is valaha, sőt még olyan is volt, hogy a keresztnév is megegyezett.

Tavalyelőtt ismét útra keltünk, de most már vittünk magunkkal egy erdélyi fiatalembert, aki Magyarországon él és anyanyelvi szinten beszél románul. Az ő segítségével, felkerestük a helyi Egyház Hivatalát, ahol legnagyobb meglepetésünkre a nagyon segítőkész ortodox lelkész mutatott egy 1986. évben a helységről és környékéről Ausztriában megjelent német nyelvű könyvet és kifejezte, mennyire öröme szolgálni, hogy vannak, akik érdeklődnek az őseik iránt.

A könyv, a helység történetét dolgozza fel az 1700-as évektől, de mindezt olyan részletességgel, hogy a faluban lakók, utca-házzám szerinti felsorolását és azok családfáit is tartalmazza, sok egyéb információval és képekkel együtt.

Sajnos ezt a könyvet ott, megszerezni nem tudtam, de a szerző neve alapján felvettem a kapcsolatot a még élő leszármazottjával, aki az ausztriai *Traunból*, jelképes áron elküldött egy példányt ebből a könyvből a részemre is.

Rengeteg hasznos információt találtam a könyvben, (200 oldal), mind a családfákról, mind az egykori életről, képekkel illusztrálva, amely ebben a környezetben zajlott valamikor, és amelyet egy innen elszármazott úr, Johann Böhm, megörökített az utókornak.

Kitelepítésükig – sokadmagával a II. világháború idején történt – dolgozta fel a helység történetét, de mivel a 80-as években vissza-visszajárt a szülőhelyére, a könyvben még vannak információk és képek ebből az időből is, valamint az ausztriai „új hazában” tovább ápolta hagyományokról is.

Így ma büszke tulajdonosa vagyok ennek a számomra felbecsülhetetlen értékű könyvnek, illetve információnak, melyet vélhetően a gyermekeim is igyekeznek majd megőrizni.

Természetesen, ha bárkinek kérdése van az egyesületben a könyvvel, illetve a benne lévő információval kapcsolatban, számíthat a segítségemre.

Röviden, ennyi az én történetem, de a végére még egy hasznos információ: aki szintén szereti a német zenét, az interneten, a „surfmusik.de” honlapon, a „genres” majd a „volksmusik” kiválasztása után, több mint 30 rádióadón hallgathatja kedvenc dallamait.

Nyvelt Gyula

9151 Abda, Radnóti ltp. 10/2.

Tel: +3670/286-6315

e-mail: nyvelt987@freemail.hu

Amennyiben adója 1%-ával szeretné az egyesületet támogatni,
kérjük, az alábbi adószámot tüntesse fel nyilatkozatán.

Köszönjük!

18360062-1-03

Wéber György: Családfakutatás vagy település könyv készítése?

Feltételezés:

Ha egy családkutatót olyan településre visz kutatási eredménye, mely településen várhatóan több felmenőjével fog találkozni az anyakönyvekben, akkor eredményesebb, ha ab ovo feldolgozza a település anyakönyveit, azaz az időrendben vezetett anyakönyvi adatokat ABC rendbe konvertálja. Vagyis elkészíti a település családkönyvét.

Bevezető:

Természetesen településkönyvet összeállítani időigényesebb, mint egyetlen család szerzteágazó vonalait követni az anyakönyvekben ... vagy talán mégsem!?

A településre vonatkozó teljes anyakönyvi adatok összegyűjtése során ugyanis számos olyan kutatást segítő tény tárul fel, melyekkel adott családi vonalak kutatási holtpontjain túl lehet jutni, de amelyek rejtve maradnak a családfa folytonosságát biztosító egyetlen adatot kereső kutató elől, még ha százszor átnézi az anyakönyveket oda és vissza is!

Amíg ugyanis egy családi vonalat követő kutatónak az anyakönyv pusztán nevek és dátumok taxatív gyűjteménye, melyekből mindig az éppen aktuális vezetéknevre „érzékenyen” válogat, addig az anyakönyv adatainak kritikai feldolgozása azonos tulajdonságokkal bíró korszakokra osztja az anyakönyveket. Ilyen korszak lehet természetesen a plébánosok korszaka, de egyéb történelmi korokhoz (pl. a szabadságharc ideje alatti, vagy a Bach korszaktól a kiegyezésig tartó idő, stb.) kötöten is sajátos bejegyzési szokások ismerhetők meg, s nem csak az anyakönyv hivatalos nyelvváltozásaiban. Egy-egy plébánosi korhoz köthető pl. az illető (amúgy is elkészerítően egyedi latinjának) rövidítési szokásai, de felismerhetők az ismételt hibái, megtanulhatók az adott helyzetre szokásos „formamondatai”, stb.

Pl. **Csiszér** Elek plébános (1775- 1800) az Ilona nevet következetlen gyakorisággal ugyan, de azonosan kezelte a Julianna névvel. De példa lehet (külön tanulmányban bemutatott, s remélhetőleg hamarosan megjelenő) *majsai* kettős vezetéknevek okozta „káosz” is, melyet egyértelműen **Felföldi** Péter

plébánosnak (1814–1837) „köszönhetnek” a majsai családkutatók. Ember legyen ugyanis a talpán, aki például képes megtalálni a mára már önállósult **Lódri** vezetéknevű személy felmenőit, ha nem tudja, hogy a Lódri Felföldi Péter plébános idején megkülönböztető céllal „keletkezett” a számos képviselővel rendelkező **Balogh**-ok közül!

Az alább ismertetett, s tisztán analízissel elért kutatási eredmény azonban objektíven igazolja, hogy egy település teljes feldolgozottsága hamarabb és több eredményt hoz az egyes családi vonalak feltárásában is, mint az önző egyedi vonalkutatás! Hamarabb, mert e nélkül az elemzés nélkül az adott ágon soha nem lehetne a holtpontra jutni. És eredményesebb, mert az adott példában a holtpont felett még akár 3-4 generáció adatai is az anyakönyvben vannak!

Felföldi Klára felmenői Harkai Mihály feleségeként:

Tegyük fel tehát, hogy valamely családkutató saját őseként ismerheti meg a **Harkai Mihály-Felföldi Klára** házaspárt. Tekintve, hogy e házaspár legalább öt gyermeke is biztosan (mai szóval élve) nagycsaládot alapított, mára több százán lehetnek a világban, akik egyenes ági leszármazottnak vallhatják magukat. Felföldi Klára felmenőit keresve azonban holtpontra jutnának.

Felföldi Klára házassági (∞ 1814-ben 17 évesen) és halotti (+1853-ben 53 évesen) anyakönyvei alapján becsült születési éve 1797-1800. Tapasztalt családkutatók tudják, hogy Felföldi Klárát első körben legalább +/- 1 évvel szélesebb időintervallumban, az 1796–1801-es évek keresztelési anyakönyvében érdemes keresni. Kettő ilyen fog találni.

A Felföldi Mátyás-**Tóth** Ilona házaspárnak 1798. szept.25-én, míg a Felföldi Imre-**Busa** Ilona házaspárnak 1797. aug.12-én született Klára nevű gyermeke. Melyik családé tehát a Harkai Mihály feleségeként megismert Felföldi Klára? Egyéb segítő adat híján – hacsak tippelni nem akar, - az egyéni vérvonalat kutató itt kénytelen feladni a további kutatást, holott nyilvánvaló, hogy akármelyik vonalon is haladna tovább, van még adat bőven az 1738 óta vezetett anyakönyvekben!

Felföldi Klára felmenői Rékási Antal feleségeként:

Arra természetesen rájöhet a Felföldi Klárára érzékeny kutatások során, hogy a **Rékási** Antal-Felföldi Klára házaspár nőtagja a konkurens személy, hisz

utóbbi a házassági (∞1817-ben 19 évesen) és halotti (+1837-ben 40 évesen) anyakönyvi adatai alapján kb. 1797-1798-ban született.

Az egyéni kutató tehát maximum odáig juthat el, hogy talál két Felföldi Klára nevű feleséggel bíró házaspárt (melyek közül az egyiket egyenes ági rokonának tudhatja), s megismer két olyan családot, ahol megfelelő korú Klára gyermekek születtek. Ám a két Klára gyermek hasonló kora miatt nem tudja szétválasztani, melyik család gyermeke ment férjhez Harkai Mihályhoz, s melyik Rékási Antalhoz.

A településkönyv segítsége:

A település családkönyvét összeállító kutató viszont nem „érzékeny” egyetlen névre sem, hisz adatfeldolgozása során az anyakönyvek minden bejegyzését feldolgozza. Így eljut az 1867.nov.18.-án megkötött ifj.Felföldi Mátyás-Rékási Julianna házassági bejegyzéshez is. Ez a házasság a Harkai Mihály-Felföldi Klára vonalra „érzékeny” kutatót biztosan nem érdekelné, hisz egy emberöltővel később történt az ő érdeklődési körénél! Csakhogy ifj.Felföldi Mátyás-Rékási Julianna házassági bejegyzése azzal tűnik ki a több ezer hasonló adat közül, hogy a házasságot főpapi engedéllyel kötötték meg, ám nincs bejegyezve az engedély alapja!

Miután a kutató tudja, hogy leggyakrabban házassági engedélyt valamelyfokú atyafiság akadályá alóli felmentésre adtak, s ABC rendbe szedett családonként *rendelkezésére áll az anyakönyvben lévő összes személy adata*, néhány perces utánajárással *képes feltárni ennek a (püspöki) engedélynek az alapját*, s meghatározza, hogy konkrétan kivel, s milyen rokoni vonal mentén alakult ki a jegyesek között a házassági akadályt jelentő atyafiság!

S az elemző azt találja, hogy a feleségnek, Rékási Juliannának az apai nagyszülei a Rékási Antal-Felföldi Klára házaspár volt. Felföldi Klára felmenőit keresve pedig szembetalálja magát a Felföldi Klárákkal kapcsolatban korábban feltárt dilemmával: van két nagyjából azonos időben (13,5 hónap különbséggel) született Felföldi Klára, akiknek el kell döntenie a házastársát. Nos, ha Rékási Julianna apai nagyanyja (azaz Rékási Antal felesége) a Felföldi Imre-Busa Ilona házaspártól származik, akkor nincs a kérdéses házasság akadályára egyházi magyarázat! Ha azonban a Felföldi Mátyás-Tóth Ilona házaspártól származik, akkor azonnal látszik, hogy ifj. Felföldi Mátyás és Rékási Ilona egyházi engedély nélkül nem köthettek házasságot. Ez esetben

ugyanis ifj. Felföldi Mátyás apja (Felföldi Péter) és Rékási Julianna apai nagyanyja (Felföldi Klára) testvérek voltak!

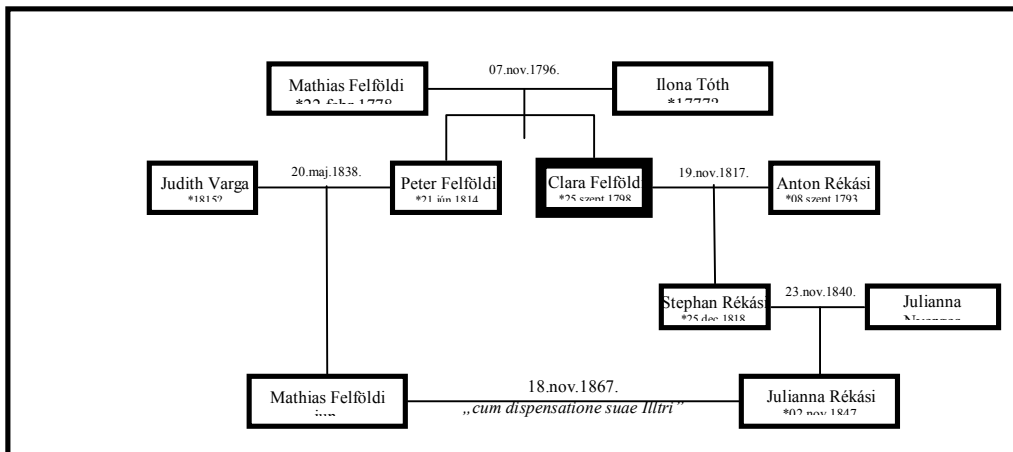
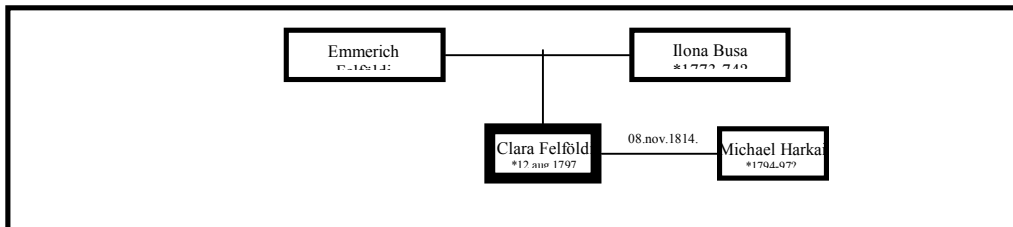
Összegzés:

Nyilvánvalóvá vált tehát, hogy ha Rékási Antal felesége a Felföldi Mátyás -Tóth Ilona házaspártól származik, akkor Harkai Mihály felesége csak a Felföldi Imre-Busa Ilona házaspár gyermeke lehet, s erre a következtetésre a Harkai Mihály-Felföldi Klára leszármazói nem juthatnak el pusztán családfa-kutatási technikával!

Fontos ugyanakkor megérteni, hogy nem egyedi esetről van szó! A kiskunmajsai házasságok anyakönyve 1857. februártól ismerteti a menyasszony és a vőlegény szüleinek nevét. Az ezt követő 1,5-2 évtized minden házassági bejegyzéséhez fűzött atyafiság alóli felmentés hasonló összefüggéseket tár fel. Lásd (a most készülő majsai településkönyvben) pl. az 1867.okt.15-én házasodott **Balogh Péter-Sólya** Katalin házaspár, vagy az 1867.nov.25-én házasodott **Terbe László-Ország** Viktória házaspár felmenőinek elemzését!

Konklúzió:

Fenti példával is biztatom tehát kutatótársaimat, hogy fontolják meg választott kutatásaik irányát, s ha kisebb településsel is kezdve, de az öncélú és hasonló energiákat felemésztő, hasonló nehézségeket jelentő családkutatás helyett vállalják be a nem sokkal több energiába kerülő településkönyv összeállítását! Így nem csak saját kutatásuk lesz eredményesebb, de további kutatások (pl. a települések közötti migrációk feltárása, stb.) alapját jelentő adatbázissal komoly helytörténeti értéket állítanak elő, s mintegy viszonzásul az eddigi kutatásaik során felhasznált adatbázisok segítségével, az azonos területen kutatóknak ők is képesek segítséget adni. Az ilyen kutatásokat megkezdők bizonyára nem maradnak (egyesületi) segítség nélkül.

Felhívjuk tagjainkat, hogy amennyiben lakó- vagy származási helyükön segítséget tudnak nyújtani egyesületi találkozó megszervezésében, jelentkezzenek.

Feltétel, hogy 50-70 személy részére elegendő hely legyen, valamint az étkezési lehetőség biztosított legyen.

Jelentkezni az egyesületi találkozókon személyesen, vagy írásban dr. Pencz Kornél elnöknél lehet.

Szeretnénk, ha találkozóinkat hosszabb időre előre meg tudnánk tervezni, hogy a tagjaink az egyéb programjaikat ennek megfelelően tudják alakítani.

Steinhauser Klára: Tájház a főváros peremén

Pestszentlőrinc egyik kertes utcájában helytörténeti gyűjteményre találtunk. A két helyiségből álló létesítmény egyikében régi használati eszközöket, a másikban hartai festett bútorokat helyezett el a tulajdonos, akit a bevezetőben arra kértem, hogy mutakozzon be.

– **Hartai** János vagyok, nyugalmazott matematika-fizika tanár, családfakutató és a Tájház Szövetség tagja.

– Hogyan született az ötlet, hogy egy „Heimatismuseumot” hozzon létre?

– Családom *Harta* községből származik. Én már Pesten láttam meg a napvilágot és jóformán semmi kötődésem nem volt az őseim földjéhez. Édesapám halála után maradt egy bútordarab, amit úgy hívtak, hogy „a láda”. Ez a katonaláda központi szerepet játszott a család életében. A láda volt a kassza, az iratok őrzője, a levelek, képeslapok tárhelye. Én ehhez a ládához csak apám halála után nyúltam. Nem is reménykedtem abban, amit ott találtam – születési anyakönyveket, iskolai bizonyítványokat, és egyéb, számomra kincset érő iratokat. Ez elindított bennem valamit. A „pesti fiú” rádöbrent, hogy hol találja meg a gyökereit. A szüleimtől örökölt házban helyeztem el azokat a tárgyakat, amik megmaradtak utánuk, és ami Hartára emlékeztet – az őseim iránt érzett tisztelem jeléül. Három évvel ezelőtt nyitottam meg ezt a gyűjteményt az érdeklődők számára.

– Szinte valamennyi tárgyról tud egy-egy történetet, anekdotát. Mondana ezekről néhányat?

– Hosszú lenne felsorolni valamennyi tárgyat és hosszú azoknak a listája is, amelyeket már helyhiány miatt nem tudok bemutatni. A történeteket a látogatóknak személyesen fogom majd elmondani. Egyet mégis megemlítenék. Szívemnek legkedvesebb az a mosóteknő, ami még édesanyámé volt. Ha ránézek, szinte még most is látom, ahogy föléje görnyedve sikálja mozdonyvezető apám olajos munkásruháját. Takarékos lévén, félretett a konyhapénzből, mosógépre gyűjtött, de azt már nem élhette meg, hogy géppel mosson. Elmondhatom, hogy az itt látható tárgyi emlékeken kívül gyűjtöttem írásos dokumentumokat is. Ez a múzeum levéltári része. Van a birtokomban egy olyan adóösszeírás, ami 1770 körül íródott Hartán. Felsorolták a családfők nevét, majd a fiúgyermekekét, utána a tehenek, lovak, ökrök számát. Regisztrálták a szántóföldek, szőlők területének nagyságát, a termények mennyiségét. Miután én már kikutattam, hogy abban az időben ki volt az egyenes ági őszám – **Weber** Mihálynak hívták – meg tudtam nézni a vagyoni

helyzetét. Az valami csodálatos, testemet-lelkemet betöltő érzés volt. Egy darabig csak ültem az irat felett és a múltba révedtem.

– Hol találta meg azt az okiratot?

– Harta akkoriban **Ráday** Pál birtokához tartozott. *Pesten*, a Ráday utcában van a családi levéltára, ott bukkantam rá más, Hartára vonatkozó dokumentummal együtt.

– Az itt látható tárgyakat milyen módszerrel gyűjtötte össze?

– A családi hagyatékból maradt, de vásároltam is, például a csodálatos hartai mintával megfestett szekrényt. Továbbá felajánlottak, nekem ajándékoztak dolgokat egy-egy kiállítás alkalmával. Több tárgyat kaptam a Hartai Német Nemzetiségi Tájháza igazgatójától, **Gottschall** Pétertől is.

– Hogyan kezdett a családfakutatásba?

– Már nyugdíjas koromban fogtam hozzá. Tudni szerettem volna őseim nevét, és azt az ismeretet, ami az anyakönyvekből beszerezhető. Nagy volt az örömöm, amikor visszavezettem a szálat az első *Schettre*r ük-ük apámig, aki Németföldről jött Hartára. A Hartai nevet édesapám vette fel, amikor állami alkalmazott lett. A 40-es években ez elvárás volt. Néhány éve tagja vagyok a Magyarországi Németek Családfakutató Egyesületének. Ma már tudom, hogy őseim Liechtenstein környékéről jöttek, ami ma egy gazdag ország, de háromszáz éve még nem tudott ott megélni a népesség. Egy *vorálbergi* Johannita kolostor anyakönyveiben találtam meg az első őst. Elődeim elvándoroltak a Rajna vidékére, Hessen-Pfalzba és onnan Magyarországra. Név szerint Schettre Dávid és Schettre Tamás ütötte le Hartán a vándorbotját. Aztán az 1920-as években több család Amerikába települt át. Az ottani Schettreerek mind a Hartáról valók leszármazottai.

– A kettős identitás önnek mit jelent?

– Ha valaki megkérdezi, mi vagyok, akkor azt mondom, hogy magyar vagyok. Azért, mert a magyar nyelvet beszélem, magyar iskolában tanultam, ennek az országnak ismerem a történelmét, irodalmát, szokásait, közmondásait, magyarul tanítottam a diákjaimat. Ugyanakkor tudom, hogy valamennyi őszám dunai sváb. Az már csak egy magvalósíthatatlan álmom, hogy őseim nyelvét, a hartai dialektust megtanuljam. Ha azt anyanyelvi szinten beszélném, akkor svábnak érezném magam.

– Visszakanyarodva a múzeumra. Vannak újabb tervei?

– Igen. Szeretném, ha egyre többen látogatnák. A nyári szünetekben óvodás-iskolás csoportokat várok. „Élővé” kell tenni a múzeumot, úgy lehet a gyerekekhez közel vinni a múlt értékeit.

Dr. Görög János: Messziről jöttek - Történeti adalékok a zsámbéki németiség bevándorlásához

Nem tudom, hogy a mai zsámbéki polgárok hogy vannak vele, de nekem sokszor megfordult a fejemben, hogy az 1700-as években ide bevándorolt németeket vajon mi készítette a mi általunk régen és ma is boldogabbnak, fejlettebbnek tudott hazájuk elhagyására.

Miért vállalták a súlyos nélkülözésekkel teli, majd negyed- vagy féléves gyaloglást és tutajozást egy a török által lepusztított és kirabolt, távoli, ismeretlen országba. Azt kell hinnünk, hogy ilyen vállalkozásra a korabeli viszonyok között csak nagyon súlyos körülmények kényszeríthettek családos embereket. Azért csak őket, mert nőtlenek és egyedül állók nem is jöhettek.

Ezekre a kérdésekre próbáltam én – zsámbéki őseim sorsát kutatván – választ keresni. Most az e téren végzett kutakodásom néhány eredményét szeretném gondolataimmal együtt az olvasóval megosztani. Nem Zsámbék és nem is a zsámbéki svábok konkrét történetét akarom megírni, mert ezt Jelli páter már olyan magas színvonalon tette meg, hogy ahhoz én hozzátenni nem tudok. Az akkortájt uralkodó németországi és hazai körülményekre voltam kíváncsi, a miértekre és a hogyanokra kerestem a választ. Arra, hogy miért jöttek, hogyan és ki hívta vagy toborozta őket, mivel és hogyan utaztak, végül pedig arra, hogy milyen állapotú ország várta itt őket, hogyan éltek túl a kezdeteket. Válaszokat a történeti szakirodalomban bőségesen találtam.

Azt már az elején egy mondatban is összefoglalhatom, hogy a mindközönségesen svábnak nevezett német őseink - akár mert nem tehettek mást, akár mert optimisták voltak – bizony naivan bíztak a toborzók ígéreteibe és gyakran súlyosan csalódnuk kellett. Mivelhogy ténylegesen csak egyik nyomorúságból a másikba menekültek, amikor itt letelepedtek.

Nehéz a rengeteg történelmi tényt rövidre fogva ismertetni, de a délkelet-európai irányú, konkrétan Magyarországra történt jelentős mértékű német bevándorlást nézetem szerint alapvetően három tényező együttesen váltotta ki: Egyfelől a 17. és 18. században ismétlődő iszonyú háborús pusztítások a nyugati és déli német területeken; másfelől a késő-középkori német feudalizmus társadalmi és gazdasági viszonyai, a nyomor és az életfeltételek ellehetetlenülése; végül a háborús pusztítások után újra szaporodó népesség

eltartását és szabad mozgását akadályozó jogi- és birtokviszonyok Németországban.

Kezdjük az elsőnek mondott tényezővel, az 1700-as évek háborúival, illetve a történelmi háttérrel. Mi mai magyarok, akik a mohácsi vészre és az azt követő 150 éves török hódoltságra, országunk anyagi és emberi erőforrásainak majdnem totális megsemmisülésére emlékezünk, nem nagyon hisszük, hogy az irigyelt és „boldog” nyugaton is ilyen vagy hasonlóan borzasztó események zajlottak. Pedig igen. Alább csak nagyon rövidítve sorolom fel azokat a legfontosabb háborús eseményeket, amelyek következtében a Habsburg Birodalomnak a törökök alól éppen felszabadult keleti területeire való kivándorlás sokak szemében nagyon is ígéretes lehetőségnek látszott.

Íme: 1618 és 1648. között zajlott a Harmincéves Háború, amely ugyan egész Európát időről időre lángba borította, de amelynek a legnagyobb pusztítást okozó fő hadszínterei dél- és nyugat Németországban voltak. Ezt követte a Hollandia birtokáért vívott francia-osztrák háború 1672. és 1679 között, amely *Pfalz*, *Württemberg* és a *Schwarzwald* elpusztításával járt. Ezt 1688. és 1699 között egy újabb francia-osztrák háború követte. Az egyik legnagyobb korabeli háború az 1701 és 1714 között dúlt ún. spanyol örökösödési háború volt, amelyet az osztrákok és franciák vívtak, és amelynek keretében 1703-ban a hazavonuló megvert francia seregek a bajorokkal együtt végigpusztították a délnémet területeket. 1733-ban zajlott a lengyel-lotharingiai örökösödési háború, amiben a keletre tartó francia csapatok végigpusztítják a Rajna-menti területeket. Végül 1741. és 1748. között újabb francia-osztrák örökösödési háborúra került sor, amiben a franciák ismét elfoglalják Freiburg Tartományt és a Schwarzwaldot.

Ehhez még hozzá kell tenni, hogy 1688 és 1689-ben a késői fagyok és esők elvitték az egész termést. 1690-ben általános vetőmaghiány volt, majd 1737 és 1741 között a nagy telek és az esős nyarak ismét tönkre tették a termést.

Mint a fentiekből látható, a Harmincéves Háború után – amely 1618-ban azzal kezdődött, hogy a protestáns cseh urak kidobták a Hradcsin ablakán a katolikus birodalmi küldöttet és 1648-ban a vesztfáliai békével végződött – délnyugat-Németország szinte folyamatosan háborús zűrzavarban és káoszban élt. A lakosságnak szüntelenül katonákat kellett elszállásolnia és étellel, fogatot kellett adni, hadi adót és sarcot fizetni és főként katonát állítani. Drágaság, súlyos élelem-hiány és éhezés lépett fel szinte végig az egész 17. és 18. században.

Ezek a viszonyok iszonyú néptömegeket kényszerítettek elvándorlásra. Csak Franciaországot 50 ezer hugenotta (protestáns) család, kb. 300 ezer ember hagyta el, akik részben Hollandiába, részben Poroszországba, illetve az észak-bajor Frankföldre költöztek. Ezek közül való az én anyai családom is. Még a Salzburgi érsekség területéről is 20 ezer protestáns költözött Poroszországba. Ez utóbbi ország Nagy Frigyes uralkodása idején kb. 400 ezer emberrel gyarapodott. Fokozta a kivándorlási kedvet, hogy a németországi sok kis egyházi és világi uralkodó – érsekek, hercegek, grófok – mind királyt játszott és költséges udvartartásával túrhetetlenül megterhelte a vele már nem jobbágyi, hanem többnyire szerződéses viszonyban álló, de a követelt szolgáltatásokat fizetni nem tudó, ezáltal földhöz ragadt alattvalóit.

A háború után újra növekvő népesség eltartását biztosítható szabad, művelhető terület ebben az időben már nem volt, az ipari foglalkozások telítve voltak. Elegendő pénz hiányában – legalább 200 gulden (arany) – nem lehetett a városokban polgárjogot venni, vagy ipart átvenni. Napszámmal pedig ezt a pénzt nem lehetett megkeresni.

A fentiek mellett nem nehéz elképzelni, milyen kivándorlást ösztönző hatása volt annak a hírnek, hogy az 1699. januári Karlócai Béke után a Habsburg Birodalom keleti fertályán véget értek a háborúk, béke van és egy szinte elnéptelenedett ország várja a földet művelni kész parasztokat és az ipart teremtő kézműveseket.

A Hóman-Szekfű féle „Magyar Történet” korról foglalkozó részében a szerzők fanyarul állapítják meg, hogy a magyar kolonizáció csak a nagy hugenotta kivándorlások után kezdődhetett, ezért a magas kultúrájú és tehetséges iparos népség helyett mi már csak földműveseket és kisvárosi iparosokat hozhattunk be, de hát – teszik hozzá – az elpusztított magyar területeken egyébként is mezőgazdasági termelőkre volt szükség.

Tudott, hogy ebben a késő-középkorban a lakosság nagy tömegei még jobbágyok voltak, amely státusz fő jellemzője akkor és ott elsősorban a helyhez kötöttség volt, ami alól csak az uraság adhatott felmentést. Aki tehát ki- vagy elvándorolni akart, másszóval urát elhagyni, annak az Uradalmi Hivatalnál, vagy a Várnagynál a jobbágyságból való elbocsátást kellett kérelmeznie. A kérelem beadásakor meg kellett fizetni az „elbocsátási illetéket” Csak ezután kapta meg a jobbágy család az elbocsátó levelet, amit latin szóval „manumissio”-nak hívtak.

Az illeték mértéke területenként különbözött. Eleinte csak 2 Gulden fejenként, majd már 3-4 Gulden. Ahol pedig a helyi lakosság fogyását az

uraság nem nézte jó szemmel, ott még a magukkal vitt holmik után is 10% vám-illetéket vasaltak be. Minél inkább nőtt a magyarországi kereslet, úgy emelkedtek a fizetni valók is. Ezért fontos hangsúlyozni, hogy az általános hiedelemmel szemben egészen szegény, nincstelen népek nem jöhettek, mert nem tudták volna kifizetni az illetékeket és a Bécsig tartó útköltségeket. Még a magyarországi berendezkedéshez is kellett valami pénz. Ezt később egy császári pátens meg is követelte.

A sanyarú életkörülmények mellett még két kivándorlási okról kell beszélnünk. Ezek egyike a német paraszt-udvarok törvényes öröklési rendje, a másik a házasságkötés urasági engedélyhez és feltételekhez kötése volt. Szemben az általános polgári jogi egyenlő alapú örökléssel, az évszázados szokásjog szerint a német paraszt udvart csakis a legkisebb fiú örökölhette, nem volt felosztható. Azért, hogy a birtok feltétlenül egyben maradjon¹. Így az idősebb fiúk vagy beálltak öccsükhöz béresnek, vagy katonának mentek, vagy kivándoroltak, de 20 évnél tovább még az házban sem lakhattak. Ebből következik, hogy a hozzánk érkezettek második, vagy többedik testvérek voltak. Még az is meglehet, hogy kivándorlási illetékeiket a rokonok fizették. Ennél is cifrább a házasságkötés engedélyezése. Az uraság csak annak adott engedélyt, aki bizonyította, hogy saját háza vagy lakása, avagy legalább 200 Gulden vagyona van. Ha ez nem volt, viszont menyasszony igen, akkor csak a kivándorlás maradt. Érdekes, hogy még a szomszéd faluba való költözést is kivándorlásnak regisztrálták. Ezért szinte lehetetlen őseink indulási helyeinek kutatása birtokonként. Pedig az iratok meg vannak.

Már 1712-ben megjelentek a magyarországi toborzási hirdetések a katolikus délnémet területeken. Úgy hívták: „Werbezettel” és általa földműveléshez értő parasztokat hívtak, földet, házhelyet, 6-10 évi adómentességet ígérve. A toborzást később a királyi birtokokra „császári telepítési biztosok” a privát birtokokra szerződötetett toborzók végezték. Ezek már szabad utazást a Dunán, termékeny földet, legelőt, lovat, tehenet és 200 Gulden ellenében kész házat helyeztek kilátásba. Sajnos az ígéreteknek fele sem teljesült. Pl. Zsámbékon az 1716 évi egyoldalú Zichy szerződés szerint

---

¹ Ez az ún. Anerbenrecht, tehát egy mezőgazdasági ingatlan egyetlen örökös részére való juttatása, hogy az osztatlan maradjon. Nem mindenütt a legfiatalabb fiú volt az örökös (ez a Fekete-erdő egyes vidékein volt szokás), gyakrabban a legidősebb fiú örökölt. – A szerkesztő, dr. Pencz Kornél megjegyzése

csak háromévi adómentesség dukált és igás állatokat sem mind kaptak az érkezők.

A németek délkeleti irányú kivándorlása egyébként sohasem spontánul, egyénenként, hanem szervezeten, a toborzásra való jelentkezés útján, a toborzók által kísérve történt. A magyar földesurak, – közöttük a zsámbéki medencét birtokoló **Zichy Péter** gróf – hamar felismerték, hogy ha nincs földet művelő parasztjuk, akkor semmijük sincs. Ezért egymásután kértek császári pátenst katolikus német parasztok toborzására és betelepítésére, valamint igényelték, III: Károly császár közbenjárását a német fejedelmeknél a kivándorlások engedélyezésére és azok előmozdítására.

A magyarországi németiség 66 évvel ezelőtti kitelepítésére tekintettel hangsúlyozni kell, hogy ezek a német birodalmi jobbágyok, szabad parasztok és kisvárosi polgárok nem maguktól és nem is hívatlanul vagy engedély nélkül jöttek, mert így nem is jöhettek. Földesuraik csak úgy nem engedték volna el őket. Áttelepülésüket hosszas, felettük és róluk szóló tárgyalások előzték meg.

Az első magyarországi bevándorlások még nagyon ellenőrizetlenül folytak, az érkezőkről való gondoskodás esetleges és hiányos volt. Az újonnan jöttek gyakran nem telepedtek le végleg, keresték a jobb helyeket. Sok volt az ide-oda vándorlás. Rendezett gazdálkodás eleinte alig folyt, sok helyen hiányoztak a beígért igás állatok és a németek a klímát is nehezen bírták.

A magán birtokosok ugyan nem kértek pénzt a letelepedőktől, de a földet gyakorlatilag bérbe és nem tulajdonba adták. Az Udvari Kamara azonban egy-egy parasztgazdaság tulajdonáért az 1720-as években 200 Rajnai Forintot kért. A német területeken járó toborzók vagy a Császári Udvari Kamara, vagy privat birtokosok nevében osztogatták hirdetményeiket és hívták a bevándorlókat. A magyarországi lehetőségek akkor egész dél-Németországban ismertek voltak.

A hirdetményekre jelentkezett, a toborzó által listába vett kivándorlók a Dunánál, *Ulm* városában gyülekeztek. Azért itt, mert innentől hajózható a Duna. Hogy miért a Duna, annak egyszerű oka van: A 17. és 18. század tömeges népvándorlásai mind a nagy folyamok mentében, folyás irányába történtek. Távolsági országúti közlekedés ugyanis vagy nem létezett, vagy megfizethetetlen volt. Sok embert és sok holmit csak vízi úton lehetett mozgatni.

Az 1700-as évek első felében tehát *Ulm* volt a Magyarországra kivándorlók (Ungarnfahrer) fő gyűjtő helye. Innen a kivándorlók ulmi-tutajhajókkal, amiket azóta is „*Ulmer Schachtelnek*” neveznek, keltek útra. A majnafrank területekről érkezők számára *Donauwörth* és *Regensburg* volt a gyülekező hely.

Regensburgban egyébként a tutajokat az alacsony római-kori kőhíd miatt szét kellett szedni majd újra összerakni. Ulmból általában nem lehetett a gyülekező nagy tömeg miatt az utat nyomban folytatni. Napok és hetek is eltelhettek, míg a várakozók sorra kerültek a tutajoknál. Egy-egy tutaj néha 300 embert is vitt. Az útiköltség Ulmtól Bécsig 1 arany és 12 krajcár volt. Ezt az utasok maguk fizették. A toborzók csak Béctől fizették az utat. Itt Bécsben ugyan mindenkit regisztráltak, de listák már nincsenek meg.

Az a visszafelé jövőktől származó híresztelés, hogy a magyar határt csak házaspárok léphetik át, oda vezetett, hogy sokan – akik párosan szöttek – Ulmban kötöttek házasságot. Az itteni templom anyakönyvében biztosan sok ismerős nevet lehetne találni.

Az „Ulmer Schachtel” egy szálfákból összerótt, viszonylag nagyméretű (18-20 m) hajót formázó tutaj volt. Csináltak neki alacsony oldalfalat, közepére pedig az asszony népnek és a gyerekeknek egy kalyibát. Hátról voltak a batyuk, elől az emberek. Elöl és hátról két-két hajós evezővel kormányozta, ahogy az ár vitte őket lefelé. Éjszakára, és viharos időben kikötöttek, élelmet, ha elfogyott, útban vásároltak. A tutajok csak a tavaszi zöld- ár után április-májusban indulhattak, az utazás a változékony áramlási sebességek miatt hetekig is tarthatott.

Az ulmi tutajok hetente kétszer szinte menetrend szerint indultak lefelé. Bécsben minden tutajnak meg kellett állnia, mert ott történt az osztrák birodalmi regisztráció. Sajnos a listák már nincsenek meg. Még a bevándoroltató uraságok listái is nagyon hiányosak, ha egyáltalán vannak. Én például egyetlen rokonomat sem találok az 1725 előtti Zichy-uradalmi névsorokban, pedig már itt voltak.

Ha az utasok Bécsben kiszálltak – mert pl. a nyugat Dunántúlra mentek – a tutaj fáját eladhatták. Ha a Dunán tovább jött a tutaj, – mint a zsámbékiaké – akkor anyagát épületfának lehetett használni. Nem találtam sehol nyomát, hogy a Zsámbékra bejövétel miként zajlott, de mivel toborzottan és csoportosan érkeztek, valószínűsíthető, hogy a tutajok Tétény környékén kötöttek ki, ahonnan a Zichy uraság fogatai hozták be az embereket és holmikat Zsámbékra.

A mai ember elgondolni sem tudja, mit vállalt az, aki családjával, gyerekekkel, néhány szerszámmal és néhány batyuval felszállt egy ilyen tutajra és ment az ismeretlenbe. Ezeknek az embereknek a teljesítménye összevethető az Atlanti Óceánon átkelt amerikai pionírokéval. Ugyanannyi erő és

ugyanolyan tulajdonságok kellettek hozzá. Nem csekély érzés, hogy én is ezektől az emberektől származom.

Hogy mi várta itt a bevándorló németeket, arra a magyar történelem ismeretében nem nehéz elnagyolt választ adni. Részleteset már kevésbé, mert az akkoriak nem naplót írtak, hanem túlélni akartak. Ha tudni akarjuk, hogy Magyarország mely környékeire toboroztak és hoztak német parasztokat, csak rá kell pillantanunk az akkori térképekre, arra, hogy hol húzódott 150 éven át az iszlám török által megszállt terület és a katolikus Habsburg Birodalom eléggé mozgó határa, a várak vonala, avagy a „végek” ahogy Balassi Bálint megfogalmazta. Nagyjából egy *Pécsről Keszthelyen* át *Győrre* húzódó vonalat kapunk. E vonal mentén jártak a hadak, hurcolták el, rabolták ki, vagy ölték meg a lakosságot, elpusztítva a falvakat és városokat. A török világ rombolásait még az 1711-ig tartó Rákóczi Szabadságharc – amit a németek kuruc-időknek (Kurutzenzeit) hívnak – meg is toldotta.

Hogy hogyan nézett ki a magyar vidék akkoriban, arra vannak irodalmi forrásaink: Lady Mary Montague, a törökországi angol követ felesége 1717 januárjában kocsival átutazott Magyarországon. Levelében azt írja, hogy „Nincs a világon szomorúbb, mint Magyarországon utazni, kivált ha meggondoljuk, hogy hajdan a legnagyobb virágzásnak örvendett. Ma nagy területeken embert sem látni. Buda és Eszék között a hómezőn egyetlen házat sem láttunk. Utunkat január 25-én folytatva Adonyon és Földváron haladtunk keresztül. A török előtt mindkettő jelentékeny helység volt, ma azonban romokban hever. Az ország e részét erdők borítják, embert alig látni.” G. Schrod, a kremsmünsteri kolostor apátja 1687-ben a Kollonich féle német betelepítési akció részére házhelyeket jött keresni Budára egy kis hajóval. „1687. május 31-én érkeztünk Bécsből Esztergomba. A teljesen feldúlt érseki városban mindössze két ép házat találtunk.”

Hogy *Zsámbék* és környéke hogyan nézett ki, nem tudjuk. Amit páter Jelli „Schambeck” c. könyvének bőséges adathalmazából tudunk, az az, hogy az 1693. évi, a török defterdár (adószedő) listájában szereplők közül a kuruc küzdelmek végére egyetlen **Baranyai** nevű jobbágy maradt meg. Zsámbékot különösen keményen érintették nemcsak a Budát 1686-ban felszabadító ostrom miatti hadvonzások, hanem az is, hogy az öreg-templom mögött állt a Bottyán generális (Vak Bottyán) által parancsnokolt vár, amely nehéz harcok színtere volt. Az 1712.évi Szatmári Béke után a vár korábbi kuruc katonáiból, pár hozzájuk szegődött magyarból és a töröktől menekült katolikus horvátból maradtak néhány tucatnyian a Rác-városnak nevezett részen, a Török-kút felett.

Páter **Jelli** idézett művében 11 családnevet említ, köztük az én apám családnevét, a Görög-öt. Aki, vagy akik a páter szerint lehetnek kurucok, de akár menekült horvátok is. Az biztos, hogy már ekkor így hívták őket. Erről eddig semmi közelebbit nem sikerült megtudnom, pedig már az amerikai mormonok Utah-ban lévő világhírű adat-tárába is bejutottam. Ők sem tudják.

Valahogy így nézhetnek ki a többi buda-környéki falvak is. Ezért volt, hogy *Pilisvörösvárra* 1692-ben a **Majthényi** birtokos család, *Budakeszire* és *Zsámbékra* először 1712-ben **Zichy** Péter gróf, *Törökbálintra* 1701-2-ben a Jezsuita Rend, *Budafokra* 1706-ban **Savoyai** Lajos gróf, *Soroksárra* 1742-ben **Grassalkovics** Antal hozatott német telepeseket.

Zsámbékot illetően ismét csak páter Jelli adataiból tudjuk, hogy az 1711 őszen a Sváb Felföldről, *Biberach* környékéről indult 83 sváb család 1712 őszen regisztráltatta magát *Ulmban* majd érkezett Zsámbékra. 1723 októberében, a második telepítési hullám kezdetén 59 frank és 8 sváb család jött együtt egy csoportban, majd 1724. július 12-én újabb 50 frank és 9 sváb család érkezett, majd 1725-ben további 74 bevándorlót fogadtak. . A harmadik hullám németjei az 1739. évi pestis járvány áldozatainak helyére jöttek. Számot ezekről nem tudunk, de tény, hogy a járványban a falu 828 lakosa halt meg.

Hogy miként éltek? Annyi a korabeli uradalmi statisztikákból világos, hogy a toborzók ígéretei csak nagyon kis mértékben teljesültek. Az 1725. évi birtok-összeírásból tudjuk, hogy az elsőként jöttekből megmaradt 83 háztartásnak összesítve 60 lova és 92 tehene volt. Mindegyikük csak negyed jobbágy-telket, azaz kb. 6 hold földet vehetett bérbe. Azért írtam, hogy „megmaradt” háztartások, mert az iszonyú nyomor és szegénység miatt nagymértékű volt az ide-oda vándorlás, sőt a vissza-vándorlás is. Nem volt elegendő ígás-állat és vetőmag hiányában a parasztok alig vetettek. A családonkénti 1-2 tehén csak az éhen-halástól mentette meg őket, ha megmentette. Az 1725-ben regisztrált 108 újonnan jött családnak összesítve 86 lova és 104 tehene volt. Ezek közül azonban 59 család már fél jobbágy-telket, azaz kb. 12 hold földet kapott. Az egyik anyai ősömnek, Thomas **Bendernek** csak két tehene volt, de lova nem. Nem is tudom, miből élt 1739-ben bekövetkezett haláláig.

Ezek az emberek már nem helyhez kötött jobbágyok, hanem szerződéses szabad parasztok voltak. **Zichy** Péter gróf 1716-ban egyszemélyes nyilatkozatot tartalmazó okiratban (amit ő a sváb közösséggel kötött szerződésnek tekintett) szabta meg a parasztszámot terhelő úrbéri kötelezettségeket, amelyek lényegében a magyarországi jobbágyokéval azonosak voltak. Ezek ugyan később enyhültek, de a falu jóléte csak az úrbéri kötelezettségek 1849. évi eltörlése és

az addig bérelt földek tulajdonba adása után kezdett javulni. A 19. sz. második felének viharos gazdasági emelkedése idején alakult ki az a környékbeliek által gazdagnak mondott Zsámbék, amelytől 1946-ban az ismert okokból búcsúztak lakói.

Dr. Pencz Kornél:
„Es sai mehr Ochse, die Wellasch haabe“
avagy
Tévutak Ginal őseim kutatásában

A Ginal családnév eléggé elterjedt a Bácska északi részében, alig hihető – de tény – hogy az összes névviselő azonos bevándorló őstől származik, akinek a leszármazottai szerteszét terjedtek. Akár *Hajóson*, *Vaskúton*, *Csátalján*, *Őrszálláson*, *Kunbaján* vagy *Baján*, mindenhol megtalálhatóak az anyakönyvekben. Első hallásra a név nem is annyira hangzik németnek, egy olyan névviselőnek, akinél a családja múltja már feledésbe merült, talán nem is jut eszébe, mely nemzethez tartoztak az ősei.

Tény, hogy **Christian Ginal**, e nemzetség magyarországi ősapja *Dietelhofenből* (*Oberschwaben*, ma D-88527 *Unlingen* részpülése vándorolt be, ott 1706. november 11-én vette el első feleségét, **Maria Schadot**. További házasságairól és utódairól már tudósítottam az AKuFF Hírmondó egy korábbi számában¹, most csak az a fontos, hogy két fiától, **Antontól** (szül. 1707. január 17-én *Dietelhofenben*) és **Joseftől** (szül. 1710. május 29., uo.) származik minden mai Ginal.

Christian Ginal azonban nem volt bennszülött dietelhofeni. Elég kóborló szellem volt, mert miután *Dietelhofenből* *Hajósra* jött, később *Bajára* költözött, ahol végül 1757-ben halt meg.

De honnan jött *Dietelhofenbe*?

Amióta a mormonok adatbázisa (www.familysearch.org) oly gyakran frissítve van, újból és újból rákeresek rajta a családfám egyes végpontjaira. Így találtam 2012. tavaszán egy **Christian Genalt**. A név eme variánsa nem volt

---

¹ AKuFF Hírmondó VI. évfolyam, Nr. 21 (2010. szeptember 11.)

idegen számomra, mert a család *vaskúti* ágában egy idő után egységesen **Genahl**ként lett írva.

A fellelt **Christian Genal** 1678. december 9-én született *Dietmannsban / Oberamt Waldsee* (ma D-88410 *Bad Wurzach*), az apja ugyancsak Christian, az anyja **Agatha Zembrot**. Ebből következőleg 29 éves kellett legyen, amikor *Dietelhofenben* megnősült – ez egy első házassághoz jónak tűnik (egyáltalán nem volt olyan általános, hogy mindenki 18-20 évesen házasodott, Felső-Svábföldön – ahogy én láttam – éppen ellenkezőleg!). Az én Christianom Baján 96 évesen halt meg az anyakönyvi bejegyzés szerint. Ez azt jelenti, hogy 1662 körül kellett születnie. Ez 16 évvel korábbi, mint ez a születés, de ha tudjuk, hogy az őshazától oly messze halt meg, és akkoriban már a negyedik felesége volt, egyáltalán nem olyan szokatlan, hogy senki nem tudta megmondani a papnak, hogy hány éves volt valójában. Hasonló eltúlzott életkor-megadásos eseteket mindannyian ismerünk saját gyakorlatunkból. Egy első házassághoz azonban a 46 éves kor túl sok lett volna. Így tehát egy 1678. évbéli születés meglehetősen elfogadható.

Dietmanns egészen közel esik *Dietelhofenhez*. Túl szép, hogy igaz legyen! Honnan származik tehát a Ginal/Genal/Genahl (sőt Kinal!) nemzetség?

Van egy szép elméletem. Jó tíz évvel ezelőtt leveleztem Anton Ginal úrral, az AKdFF tagjával, aki sokat fáradozott azon, hogy a Ginal őseit kikutassa. Elküldte nekem egy 1939-ből származó levél másolatát. A szerző, a vaskúti plébános, Mészáros, megemlíti benne egy szegedi muzeológus, Genál (sic!) Tibor megállapításait, mely szerint a Ginal egy breton eredetű nemzetség, amely a XVI. században *Ploutinből* vagy *St. Pol de Leonból Lotharingiába*, majd később onnan Magyarországra vándorolt. A levél nagyon informatív, csak egyet nem lehet belőle megtudni: honnan veszi ezeket a tényeket a szerző. És vajon ezek tényleg tények? Írtam a Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatóságának, de ők semmilyen információt nem tudtak nyújtani Genál Tibor kutatási munkásságáról.

Eltartott egy pár évig, amíg egy viszonylag egyszerű megoldás az eszembe jutott. Csak utánagondoltam, hogy is kellene ezt a nevet francia nyelven írni. A szó eleji G hang eléggé ritka a franciáknál. Szerencse, hogy egy franciaországi Pencz-rokon feleségét Guénaëlle-nek hívják, mely a női megfelelője a Guénaël vagy Gwenaël névnek. Szent Guinaël a VI. században a bretagne-i

Landévennec második apátja volt¹. Ő a bretonok egyik védőszentje, és a nevét körülbelül Gwinaelnek vagy Ginalnak kell ejteni! Ennek az összetett névnek az egyes tagjai az alábbiak: „*gwenn*” (fehér vagy boldog) és „*hael*” (megelégedett).² Eljutottunk tehát a bretonokig, St. Pol de Leon Finistère megyében van Bretagne régióban. Eljutottunk tehát a célig? Már csak pár száz év hiányzik, francia nyelvtudás nélkül meglehetősen nehéz a kutatás.

Ploutin települést nem leltem, de Bretagne-ban számtalan olyan településnév fordul elő, ami a „Plou-”, taggal kezdődik, mint pl. Plouescat, Plouégat, Plouéan, Plouezoc’h, Plougar, Plougasnou, Plougonven, Plougoulm, Plougourvest, Plouigneau, Plounéour, Plouneventer, Plounevez, Plourin-lès-Morlaix, Plouvorn, Plouzévédé etc. „Plo” breton nyelven plébániát jelent.³

De térjünk vissza az idősebb **Christian Ginal**hoz. Elárul nekünk a Familysearch még többet is? Igen! **Christian Ginal** 1672. szeptember 29-én *Dietmannsban* feleségül vette **Agatha Zembrotot**. Honnan került die a férj? A **Christian Ginal** nem tűnik túl gyakori névnek, tehát meglehetősen gyanús, hogy a Familysearch szerint 1641. június 21-én egy **Christian Ginal, Johann** és **Anna Lorenz** fia a *vorarlbergi Schrunsban* a világra jött. Ezeket az adatokat több, nyilvánosságra hozott családfában is megtaláltam, pl. a Geneanet-en is.

Rögtön írtam a Genealogienetz és a Genteam illetékes levelezőlistáira, további segítséget remélvén, hogy bizonyítható, miszerint a *vorarlbergi* Ginal a felső-svábföldi Ginal-lal azonos, illetve voltak-e elvándorlások *Voraralbergből Oberschwabenba* vagy máshová? Tudtam, hogy a Schobloch család (később Magyarországon: Schoblocher) *Voraralberg* tartományból került a felső-svábföldi *Marbachba*. Lehet tehát, hogy ez nem egyedi eset volt.

Anélkül, hogy leszögeznénk, miszerint minden **Christian Ginal**, akit valaha felleltem, azonosak, vagy rokonok lennének egymással, az egyes személyeket a következők szerint rendszereztem:

Nevezük

az én Christian ősömet (*Dietelhofenből*, meghalt *Baján*) **Xtian I.-nek**,

---

¹ In: *Leben der Väter und Märtyrer nebst auuderer vorzüglichen Heiligen: ursprünglich in englischer Sprache verfasst von Alban Butler ; nach der französischen Übersetzung von Godescard für Deutschland bearbeitet und sehr vermehrt von Räss und Weis – Mainz, 1825 – Google-Book-ként*

² <http://fr.wikipedia.org/wiki/Guénaël>

³ <http://www.bretagne-netz.de/168/Bretonische-Sprache/Bretonisch-Deutsch.html>

a **dietmannsit** (szül. 1678) **Xtian II.-nek**,
annak apját **Xtian III.-nak** és
azt a Christian-t, aki 1641-ben *Schrunsban* született **Xtian IV.-nek**.

Azt kellett tehát bizonyítanom, hogy

- 1) Xtian II. és Xtian I. azonosak egymással
- 2) Xtian IV. és Xtian III. azonosak egymással.

A második kérdésre választ kaptam a Baden-Württemberg-levelezőlistára Petra Kreuzer asszonytól. Eszerint Xtian IV. (**Christian Jenal**) (szül. 1641. június 21., *Schruns/Montafon*) kb. 1717-ben **Labach**-ban (**Saarland**, ma D-66793 **Saarwellingen** része) halt meg. 1684 körül *Labachban* elvette **Loris** vagy **Lorenz** Anna Elisabeth-et, aki **Rodenben** (*Saarland*) születhetett (+ 1724 után). **Christian Ganal** fivérével, **Jost Georg Ganallal** *Saarlouis* erődjének építési munkáján dolgozott. **Christian Jenal** 1708-ban *Labachban* asztalosmesterként említik.

A **dietmannsi Ginal vorarlbergi** eredete tehát – ha nem is kizárt, de – valószínűtlenebbé vált.

Az Interneten felfedeztem egy rendkívül érdekes kis dolgozatot (a szerzője vélhetőleg Hans Karl König, gazdag forrásanyag van megadva), melynek címe „A **GANAL**-ok a svájci **Graubündenben** és az osztrák **Vorarlbergben**, a **saarlandi Jenal**-családok ősei”. Ez a mű átfogja a Jenal-család származását, a **Montafonban** való jelenlétét und és a kivándorlását a Saar-vidékre.¹ Egyértelmű, hogy az általam is megtalált Xtian IV.-ről is szól.

Ebből megtudhatjuk, hogy a család neve eredetileg egy tanya neve volt, voltak „**gehüsit**” (**tanyák**) **"de Canal"**, melyektől a lakóik a nevüket kölcsönözték. A „Canal” a rétoromán nyelvből ered. A „Canal” név egy településrész neve, mely ma *Churwalden*hez tartozik. E szó, amit alagútként, csatornaként, árokként, a terepen levő meredek lefolyásként lehet fordítani, a tanya földrajzi fekvésére utal. Hogy az a család, amely az általa lakott tanyáról a nevét vette, német avagy rétoromán származású volt, bizonytalan. „A **GANAL** név az alábbi változatokban fordul elő: **CANAL**, **CANAHL**, **GANALL**, **GANAHL**; **GANALEN**, **GENAL**; **GENNEL**, **GEMEL** és **JENAL**.

1

<http://www.koeniginter.net/ahnenb/Die%20Ganal%20in%20Graubünden%20und%20in%20Vorarlberg.pdf>

A *Montafon*-völgyben élő mai családok így írják: GANAHL; a saar-vidékiek: JENAL¹ – áll e dolgozatban.

Tény azonban, hogy a *Montafon* (egy völgy *Vorarlberg* tartományban, ahol *Schruns* is fekszik) eredendően a *Walgauból* és *Graubündenből* odavándorolt rétorománokkal lett betelepítve¹.

Látható tehát, hogy a két név, melyeknek azonosan hangzó változatuk is van, teljesen más etimológiával bír! De egyik sem német.

Ahogy feleségem szülőfalujában mondják: „Es sai mehr Ochse, die Wellasch haabe, azaz több ökör is van, amit Villásnak hívnak (a szarv alapján tipikus név az ökröknek), azaz egyáltalán nem biztos, hogy ugyanarról a személyről vagy családról van szó, mégha a nevek meg is egyeznek egymással.

Ím hát mindkét származási eredet nyitva maradt: rétoromán *Vorarlberg*-ből vagy breton. A Ginal név (amit még ki tudja mennyi féleképpen lehet leírni) elég elterjedt Franciaországban, még a dél-franciaországi Aveyron és Hérault megyékben is.

Mielőtt azonban ilyen messzire mennék, muszáj tisztáznom, vajon Xtian I. és Xtian II. egy és ugyanazon személy-e, ami eléggé szép feladvány.

Ha a becses Olvasónak már vannak tapasztalatai e kérdésben, kérem, ossza meg velem!

Kérjük kedves kutatótársainkat, illetve mindazokat, akik lapunkat olvassák, küldjék el szakmai cikkeiket a Szerkesztőségbe, hogy azokat folyamatosan megjelentethessük! Csak elektronikusan megküldött (Word-fájl) cikkeket tudunk megjelentetni, kapacitáshiány miatt nem áll módunkban kézzel vagy írógéppel megírt cikkeket feldolgozni. Munkánkat megkönnyítik, ha írásaikat németül és magyarul is eljuttatják.

Mail: amrein.ilona@freemail.hu (Amrein Ilona)

---

¹ B. Bilgeri: Die Zeit der Rätoromanen im Montafon. (Átvett forrás a wikipedia,de – Montafon címszavában)

Dr. Pencz Kornél: Kiegészítés Hajós családkönyvéhez - REGEIS

Egy véletlen lelet, amit csak **Hajós** családkönyve¹ megjelenését követően találtam, de a teljességhez hozzátartozik:

Johann Regeis, aki 1760. január 29-én **Hajóson** állítólag 100 évesen halt meg, *Ingerkingenből* (ma D-88433 *Schemmerhofen* településrésze) érkezett Hajósra 1725. május 26-án². Még odahaza **Johann Regeisen** néven bejegyezve (ld. a hajósi névváltozatokat is!) vette feleségül 1713. május 5-én **Barbara Stroehl**t.

Természetesen mindig is valószínűtlennek tűnt, hogy megérte a száz évet. Egy Simon nevű fia 1731. november 2-án jött Hajóson a világra, az apa nemigen lehetett 71 éves.

Arra még nem volt lehetőség, hogy az eredeti ingerkingeni anyakönyvekben, vagy azok kópiáiban kutassak, az információk a Familysearch-ről származnak.

A megtalált személy azonossága a hajósi (és később még több más bácskai településen) elterjedt nemzetséggel kétséget kizáróan megállapítható. A családkönyv szerint, a feleséget **Barbara Stöhr**nek hívták. Én azonban nem fedeztem fel azt a forrást, amiben az asszony családneve fel lenne tüntetve, legalább is a hajósi anyakönyvekben nem (Paul Flach sem...).

A házaspárnak még az alábbi, *Ingerkingenben* született gyermekeit találtam meg:

- Martha** (a Familysearch-ben tévesen: Martina), * 1714. július 8.,
- Maria**, * 1716. április 29.,
- Josef**, * 1719. február 19.,
- Franziska**, 1720 (hónap és nap nélkül)
- Anna**, * 1721. május 7.,
- Josef**, * 1723. április 9.

---

¹ Ortsfamilienbuch Hajós 1723-1900 (Ungarn) Szerző: Johann Schnaterbeck; Cardamina Verlag

² A betelepítés időpontját ld.: Paul Flach: Siedlungsgeschichte von Hajós - München, 1976

Barbara Stöhr úgy tűnik, hogy (legalább) a második felesége volt, az előzőtől, **Maria Scheidbecht**ől, még az alábbi gyerekek születtek *Ingerkingen*ben:

- **Johann**: * 1705. június 4.,
- **Anna**: * 1705. június 4.,
- **Josef**: * 1706. május 9.,
- **Maria**: * 1706. május 9.,
- **Anna**: * 1707. július 13.

Nagyon jó lenne a neveket és az adatokat az anyakönyvben leellenőrizni, azt is, hogy a két *ingerkingeni* **Johann Ringeisen** azonos-e.

Szép munka lenne egy közelben levő kutatónak!

Az Egyesület kiadásában megjelent könyvek:

1. **Riszt András: Nagyárpád község családkönyve 1723-1945**
2. **Ament Andor: E L E K benépesítése a törökvész után (1724-1800)**
3. **Amrein Ferenc - Amrein Ilona - Auth Szilvia: A Baranya megyei katolikus települések Mecseknádasd és Óbánya családkönyve 1721-2007**
4. **Stefan Rettig - Josef Skribanek † : Vaskút családkönyve 1772 - 1947**
5. **Maléth István: Gyoma evangélikus családkönyve 1835-1918**

	<u>Áruk tagoknak</u>	<u>egyesületen kívülieknek</u>	<u>külföldre</u>
1.	3.000,- Ft	3.500,- Ft	25 €
2.	1.500,- Ft	2.000,- Ft	10 €
3.		elfogyott!	
4.	9.900,- Ft	9.900,- Ft	59 € (AKdFF-nél)
5.	4.700,- Ft	4.700,- Ft	25 €

+ postaköltség

A könyvek megvételével az AKuFF könyvkiadási tevékenységét támogatja!

Tagsági hírek / Mitgliedernachrichten

10 éve az AKuFF tagja / Seit 10 Jahren AKuFF-Mitglieder:

44	Pfaff László	55	Bárdossy Péter
46	Zacher Ferenc	61	Dr. Lévy Béla
47	Bogárdi János	62	Hunyady László
51	Szelmann Szilárd	63	Hasenfratz András
52	Steinhauser Klára		

Adatváltások / Datenänderungen

Új E-Mail cím:

Dr. Cserfalvi Tamás

tamas.cserfalvi@gmail.com

Rózsai Antal

antal.rzsai@gmail.com

I M P R E S S Z U M

*AKuFF-Bote – AKuFF Hírmondó
Alapítva 2005-ben*

Kiadja: Magyarországi Németek Családfakutató Egyesülete (AKuFF)
H-6500 Baja, Petőfi S. u. 56.

Felelős kiadó: Dr. Pencz Kornél, az AKuFF elnöke

Megjelenik 150 példányban. - Kereskedelmi forgalomban nem kapható.

Nyomdai munka: Boró-Print Bt., Baja

ISSN 2060-2995